

Mongolijas valdnieces un princeses

LU Āzijas studiju nodaļa

MSP Orientālistika

Margarita Sviridova

- Mongoļu sievietes tika ļoti cienītas. Sieviete tika cienīta galvenokārt kā sieva un ģimenes māte. Ģimenes galva varētu vērsties pie viņas pēc padoma svarīgu lēmumu pieņemšanā. Vīra nāves gadījumā sieviete kļuva par ģimenes galvu līdz vecākā dēla laulībām. Sabiedrības augstākajos slāņos sieviete vīra nāves gadījumā kļuva par reģenti. Tajos laikos sievietēm bija noteikts uzvedības veids. Piemēram, vīrieša dēļ sieviete bieži vien brīvprātīgi varēja sevi turēt gūstā vai nolemt nāvei. Vīra reputācija bieži bija atkarīga no viņa sievas īpašībām un uzvedības.
- Viens no Čingishana teicieniem par sievas lomu ir šāds: “Vīrietis nav saule, lai parādītos cilvēkiem visur; sievai, kad vīrs nodarbojas ar medībām vai karo, jāuztur māja krāšņumā un kārtībā, lai, ja mājā ienāk vēstnesis vai ciemiņš, viņš visu redzētu kārtībā un viņa pagatavotu labu maltīti, un ciemiņam nekas netrūktu, viņa noteikti atnesīs vīram labu slavu. Labus vīrus atzīst labas sievas. Ja sieva ir slikta un stulba, bez prāta un kārtības, no viņas būs redzamas vīra sliktās īpašības.”
- Mongoļu sievietes ne tikai veica mājsaimniecības darbus un audzēja lopus, bet arī jāja ar zirgiem un kopā ar vīriešiem šāva bultas. Šo prasmju piederība ir izskaidrojama ar to, ka sievietes bieži pavadīja vīriešus militārajās kampaņās un piedalījās kaujās. Tāpat sievietes šuva drēbes un apavus, visbiežāk no ādas, brauca ar ratiem un varēja tos salabot, ik pa laikam piedalījās savvaļas dzīvnieku medībās.

Borte 1161-1230

- Borte bija Mongoļu impērijas dibinātāja Temūdžina (Temujin) sieva.
- Temudžinam bija 9 gadi, kad viņa tēvs Jesugej Bagatur (Yesugei Baghatur) nolēma nostiprināt savu varu, kļūstot radniecīgs ar dižciltīgo ģimeni.
- Saskaņā ar informāciju no "Slepenās leģendas par mongoļiem" Jesugej Bagatur noslēdza sadraudzības aliansi ar *ongiratu* (vēsturiskā mongoļu cilts) Dei Sečenu (Dei Sechen). Dei Sečenam bija desmit gadus veca meita, gadu vecāka par Jesugei Bagatura dēlu, kura tika izvēlēta par Temūdžina līgavu. Jesugei Bagatur nolēma atstāt savu dēlu līgavas ģimenē.

1. Kadrs no filmas "Mongols"

- Pēc kāda laika Jesugej Bagatur tika noindēts dzīru laikā ar tatāriem, kurus viņš satika, atgriežoties mājās. Pēc mirstošā Jesugei Bagaturas lūguma viņa radnieks Munlik paņēma Temudžinu atpakaļ.
- Pēc Jesugei Bagatura nāves mongoļu ciltīs sākās cīņa par varu. Temudžin nokļuva taidsūt gūstā, bet pēc dažiem gadiem viņam izdevās aizbēgt. Viņš atgriezās Bortes nomētnē, pasniedza dāvanas viņas tēvam un paņēma Borti par sievu. Tomēr drīz vien Borti nolaupīja merkiti - cita mongoļu cilts, kas gribēja atriebties Temudžinam. Temudžina vadītajai armijai izdevās atgūt Borti, taču izrādījās, ka viņa ir stāvoklī. Taču Temudžin šo situāciju skaidroja ar to, ka Borte palika stāvoklī jau pirms nolaupīšanas. Bortei bija dēls, kuru Temudžin atzina par savu bērnu, lai gan viņš pats nebija pārliecināts par paternitāti.
- Temudžin iesaistījās cīņā par hegemoniju stepē, kas noveda pie tā, ka viņš kļuva par Čingishanu. Viņam bija citas sievas un konkubīnes, kas dzemdēja viņam bērnus, bet Borte Čingishanam bija vismīlākā. Tieši viņas dēli kļuva par Čingizīdu aristokrātiskās ģimenes dibinātājiem.

2. Borte un Čingishans

- Borte bija Temudžina vecākā un pirmā sieva. Pēc Temudžina kļūšanas par Čingishanu, viņa tika kronēta par imperatori. Borte spēcīgi ietekmēja viņas vīra politiskos un militāros lēmumus.
- Turpmākajās sava vīra militārajās kampaņās Borte, atšķirībā no citām Temudžina sievām, palika Harhorinā (Kharkhorin), palīdzot Temugam (Temuge), vienam no Čingishana jaunākajiem brāļiem, valdīt Mongolijā. Bortei tika piešķirta lielākā daļa no Herlen (Kherlen) upes un zemes, kas iepriekš piederēja tatāriem.
- Borte bija deviņu bērnu māte, prasmīga lokšāvēja un vīra uzticamākā padomniece.
- Borte bieži tiek attēlota kā skaista sieviete, ģērbusies baltā zīda *daeli* (tradicionālais mongoļu tautu apģērbs), ar zelta monētām matos, turot baltu jēru un auļojot baltā zirgā.

3. Borte baltā zirgā

Sorhahtani (Sorghaghtani)

1190-1252

- Sorhahtani bija kereitu ciltis princese, viena no daudzajām ciltīm, kas apdzīvoja plašas ganības uz ziemeļiem no Ķīnas. Kad viņa bija ļoti maza, apmēram vienpadsmit vai divpadsmit gadus veca, viņa bija precējusies ar Čingishana dēlu Tolui. Pats Tolui tajā laikā bija tikai 10 gadus vecs. Sešus gadus vēlāk Sorhahtani dzemdēja savu pirmo dēlu Munke (Mongke). Drīz viņa dzemdēja vēl trīs dēlus – Hulegu, Kublai un Arik Boke.
- Sorhahtani vīrs princis Tolui bija jaunākais dēls sava ģimenē un gatavojās mantot savu senču zemes, bet tas neturēja Tolui tuvu mājām. Viņš bieži nebija klāt, cīnījās kā viens no sava tēva ģenerāļiem, un patiesībā bija princis, kurš iekaroja vairāk zemju nekā jebkurš cits.

4. Tolui un Sorhahtani

- Sorhahtani pārņēma mongoļu imperatora ģimenes valdnieka pienākumus, kad 1232. gadā nomira viņas vīrs Tolui. Bieži Sorhahtani tiek salīdzināta ar Oelun (Hoelun), Čingishana māti: pēc vīra nāves abi audzināja savus bērnus, pateicoties māšu pūlēm, bērni sasniedza varu.
- Kad Sorhahtani bija 42 gadi, viņas galvenais uzdevums bija atturēt dēlus no naidīguma un līdzdalības hanu galma intrigās. Sorhahtani bija izcila ar savu inteliģenci un prasmīgo politiku, daudzi vēsturnieki slavēja viņas pārsteidzošās spējas un neparasto gudrību.
- Lai gan viņa bija kristiete, viņa neatteica palīdzību budistiem, lai iegūtu savu ķīniešu pavalstnieku labvēlību. Viņa deva žēlastību nabadzīgiem musulmaņiem un atbalstīja vietējos islāma līderus, finansējot mošejas un medresas. Viņas iecietība pret citām ticībām pietiekami iespaidoja viņas dēlus, lai viņi varētu sekot viņas piemēram.

- Visi četri viņas dēli kļuva par lieliskiem valdniekiem:
- Munke - ceturtais Mongoļu impērijas lielais hans (1251-1259);
- Hulegu - Hulaguidu valsts 1. ilhans;
- Kublai - mongoļu hans, Mongolijas Juāņu valsts dibinātājs, kurā ietilpa Ķīna;
- Arik Boke - Mongoļu impērijas piektais lielais hans (1259-1264)

5. Munke

6. Hulegu

7. Kublai

8. Arik Boke

Hutulun (Khutulun) 1260-1306

- Hutulun bija Čagatai (Chagatai) ulusa valdnieka Kaidu, Čingishana mazmazdēla, meita. Papildus mongoļu vārdam Hutulun bija pazīstama ar turku vārdu, ko Marko Polo savā "Grāmatā par pasaules daudzveidību" pārceļ kā Angiarm, kas it kā nozīmē "gaišs mēness". No šejienes austrumnieks Anri Kordje izsecina viņas turku vārdu Ai Jaruk (Ai Yaruk).
- Hutulun tiek raksturota kā fiziski ļoti spēcīga, un viņas uzvedība ir raksturīga jauniem vīriešiem. Hutulun uzauga starp daudziem brāļiem (Kaidu bija 24 dēli), un kopā ar savu tēvu viņa devās kampaņās un kaujas laukā, sagūstot ienaidniekus.

9. "Kaidu meita Hutulun" (1410–1412) no franču viduslaiku miniatūras, kas datēta ar 1410.–1412. gadu, ar nosaukumu "Marko Polo ceļojumi"

- Marko Polo par Hutulun rakstīja šādi: “Viņa bija ļoti spēcīga; visā valstībā nebija ne jaunekļa, ne bruņinieka, kas viņu varētu pārvarēt; viņa uzvarēja visus. Viņas tēvs gribēja viņu izprecināt, bet viņa to negribēja un teica, ka neprecēsies, kamēr netiks atrasts tāds bruņinieks, kas viņu uzvarēs; viņas tēvs atļāva viņai precēties pēc pašas izvēles; princese priecājās par šo lēmumu un paziņoja dažādām valstīm, ka apprecēsies ar kādu, kurš vēlas ar viņu cīnīties un uzvarēt. Par to uzzināja daudzās valstīs un zemēs, un daudzi dižciltīgi jaunieši no dažādām valstīm ieradās izmēģināt veiksmi, un pārbaudījums tika veikts šādi: karalis ieradās pils galvenajā palātā ar daudziem cilvēkiem, vīriešiem un sievietēm, un tad karaliskā meita iznāca istabas vidū, uzcirtusies, bagātīgi izšūtā kleitā; un tika norunāts, ja jauneklis viņu uzvarēs un nogāzīs zemē, viņš ņems viņu par sievu; un, ja karaliskā meita uzvar bruņinieku, viņš zaudē simts zirgus un atdod tos princesei.”

- Daudzi jauni vīrieši mēģināja uzvarēt Hutulun, bet tikai zaudēja viņai zirgus. Pēc Marko Polo informācijas, zaudēto zirgu skaists bija vairāk nekā 10 tūkstoši.
- Pēc tam Hutulun apprecējās, bet nevis ar vīrieti, kurš viņu uzvarēja viencīnā, bet ar to, kurā viņa iemīlēja. Tomēr pat laulībā Hutulun turpināja cīnīties kopā ar savu tēvu.
- Kaidu nomira 1301. gada beigās. Viņa meita kļuva par svētās teritorijas turētāju, kur tika apglabāts viņas tēvs. Drīz sākās cīņa par varu starp Kaidu dēliem. Hutulun atbalstīja Urusu (Orus), kuru pats Kaidu iecēla par savu pēcteci. Tomēr Kaidu līdzstrādnieks Duva atbalstīja citu dēlu, Čaparu (Chapar). Viņa atbalstītāji nogalināja Hutulun un sagūstīja Urusu un viņa sekotājus.

Khutulun seriālā "Marco Polo"

Hutulunas mantojums mākslā

- Pateicoties Marko Polo, stāsts par apbrīnojamu karotāju sievieti sasniedza Eiropu.
- 18. gadsimtā itāļu komponists Džakomo Pučīni uzrakstīja ievērojamo operu “Princese Turandot”, kuras prototips bija Hutulun.
- Franču zinātnieks Fransua Peti de la Krua pētīja Čingishana biogrāfiju. Pamatojoties uz to, zinātnieks izdeva teiku un pasaku grāmatu, kurā, starp citiem varoņiem, bija Ķīnas mongoļu imperatora meita. Viņas vārds bija Turandot. Atšķirībā no īstas mongoļu princeses, pasakas varone ar tiem, kas gribēja iekarot viņas sirdi, cīnījās intelektuālā, nevis īstā cīņā.
- 1762. gadā itāļu dramaturgs Karlo Goci šo pasaku pārveidoja drāmā. Frīdrihs Šillers vēlāk šo lugu tulkoja vācu valodā, un Gēte to iestudēja uz skatuves Veimārā 1802. gadā.
- Hutulun parādās amerikāņu rakstnieces Mollijas Ostertagas grafiskajā romānā “Hutulun: Princese cīkstone”
- 2014. gadā tika izlaists amerikāņu vēsturiskais televīzijas seriāls “Marko Polo”, kurā bija stāstīts arī par Kaidu un Hutulun.

Budaširi (Budashiri) 1307-1340

- Budaširi nāca no kongiratu (Khongirad) klana. Budaširi kļuva par Tug Temura (Tugh Temur) sievu. Viņa kļuva par imperatori 1328. gadā, kad tronī kāpa viņas vīrs. Viņa dzemdēja viņam trīs dēlus: Aratnadaru, El Tegusu un Taipingnu.
- Budaširi tiek raksturota kā viltīga un prasmīga spēka piesavināšanā. Savas vīra valdīšanas laikā Budaširi bija atbildīga par Togon Temura (Toghon Temur) izraidīšanu uz Korjo un pēc tam uz Henanu, apgalvojot, ka viņš nav imperatora Mingzonga, Tug Temura vecākā brāļa, dēls. Budaširi arī organizēja nāvessoda izpildi savai pamātei Babušai (Babusha), apsūdzot viņu apvērsumā pret savu mirušo vīru.
- Kad 1332. gadā Tug Temur nomira, Budaširi dēls El Tegus vēl bija pārāk jauns, lai kļūtu par jauno imperatoru, tāpēc Budaširi atsauc no trimdas 30 gadus veco Togon Temuru un iecēla viņu par imperatoru.

- Budaširi darbojās kā reģente vairāk nekā septiņus gadus un gandrīz pilnībā atrisināja politiskos jautājumus, kas izraisīja spēcīgu jaunā imperatora neapmierinātību.
- 1340. gadā viņš izmeklēja imperatora Mingzonga un ķeizarienes Babušas netaisnības, kā arī uzskaitīja Budaširi viņam nodarītos pārkāpumus.
- 1340. gada vidū viņš pavēlēja atņemt Budaširi titulus un nosūtīt uz Dunan prefektūru, kur viņai nekavējoties tika izpildīts nāvessods. Togon Temur izraidīja Budaširi dēlu El Tegusu uz Korjo, atriebjoties par grūtībām, kuras viņš pats pārcieta trimdas gados.

11. Budaširi

Manduhai (Mandukhai)

1449-1510

- Manduhai bija vienīgā meiņa aristokrātiskajā ongudu ģimenē. Viņa bija Čororsbai Tumuras (Chororsbai Tumor) meita.
- 18 gadu vecumā viņa apprecējās ar Mongoļu impērijas valdnieku Mandulu (Manduul). Viņa dzemdēja viņam meitu. Tomēr viņas vīrs tika noslepkavots 1479. gadā, un impērija palika bez mantinieka. Manduhai adoptēja Batumongke, bērnam bija 7 gadi un viņš bija pēdējais dzīvais legendārā Čingishana pēcnācējs. Manduhai ar viņa palīdzību sāka pārvaldīt Mongoļu impēriju.

12. Kadrs no filmas "Gudrā imperatore Manduhai"

- Manduhai vadībā impērija iesaistījās karā ar oirātiem Rietummongolijā un sakāva tos ar lieliem panākumiem. Manduhai 1479. gadā izdevās sakaut oiratu karaspēku Tegdunā, un 1481. gadā viņa ieņēma Tas cietoksni. Īpaši ievērības cienīga ir informācija, lai arī fragmentāra un nepilnīga, par Manduhai noteiktajiem aizlieguma likumiem starp oiratiem. Šī ir agrākā mongoļu seno likumu pieminēšana mongoļu vēsturiskajā literatūrā. Šie likumi nodrošināja oiratu lojalitāti.
- Kad Dajan bija 19 gadus vecs, Manduhai apprecējās ar viņu. Kopā viņi vadīja iebrukumus pret Ķīnu, reaģējot uz Ķīnas mēģinājumiem bloķēt tirdzniecību ar mongoļiem, paplašinot Ķīnas Lielo mūri un izmantojot šaujampulvera artilēriju. Manduhai un viņas vīram bija jācīnās arī ar oiratu sacelšanos, kuras laikā Manduhai personīgi iesaistījās kaujā, neskatoties uz to, ka viņa bija stāvoklī.
- Manduhai nomira 1510. gadā, un viņas nāves patiesais iemesls joprojām nav zināms. Mandukhai ir lielākās daļas tiešo Čingishana pēcnācēju priekštece. Manduhai tēls palika tautas atmiņā. Par viņu tika radīta leģenda, sacerēti episki dzejoļi, sacerēta dziesma un uzņemta filma.

13. Manduhai veltīta piemiņas plāksne

Literatūras saraksts

- “Ancient Queens: Archaeological Explorations” Sarah Milledge Nelson
- “Biographical Dictionary of Chinese Women, Volume II: Tang Through Ming 618 - 1644” Lily Xiao Hong Lee, Sue Wiles
- “Daily Life in the Mongol Empire” George Lane
- “Goddesses of Fury: History’s Most Daring Queens” Saurav Ranjan Datta
- “Rejected Princesses: Tales of History's Boldest Heroines, Hellions, and Heretics” Jason Porath
- “The Scope and Contents of Chingis Khan's Yasa” George Vernadsky
- “The Secret History of the Mongol Queens: How the Daughters of Genghis Khan Rescued His Empire” Jack Weatherford
- “The Secret History of the Mongols: A Mongolian Epic Chronicle of the Thirteenth Century the Thirteenth Cent” Igor de Rachewiltz
- “The Secret History of the Mongols: The Life and Times of Chinggis Khan” Urgunge Onon
- “The Travels of Marco Polo” Marco Polo, Rustichello da Pisa
- “Women and the Making of the Mongol Empire” Anne F. Broadbridge
- “Women’s Role and Participation in Warfare in the Mongol Empire” Bruno de Nicola

Attēlu saraksts

- 1. <https://www.kino-teatr.ru/kino/movie/post/3986/foto/a17878/26844/> [10.01.2021]
- 2. <https://dokuntu.net/cengiz-hanin-mezarinin-sirri/> [10.01.2021]
- 3. <https://culturacolectiva.com/history/borte-ujin-mongol-empress> [10.01.2021]
- 4. <https://www.inbriefbooks.com/post/the-mongol-empress> [10.01.2021]
- 5. <https://alchetron.com/M%C3%B6ngke-Khan> [10.01.2021]
- 6. <https://dolan.wisata.cyou/wisata/mongol-empire-wiki-thereaderwiki> [10.01.2021]
- 7. <https://news.mn/en/200918/> [10.01.2021]
- 8. https://en.wikipedia.org/wiki/Ariq_B%C3%B6ke [10.01.2021]
- 9. <https://upennmanuscripts.tumblr.com/post/167522268599/qutulun-daughter-of-qaidu-1410-1412-khutulun> [10.01.2021]
- 10. <https://m.imdb.com/name/nm5937328/mediaviewer/rm4219534848/> [10.01.2021]
- 11. <https://www.asianart.com/exhibitions/faith-empire/gallery3/05-09.html> [10.01.2021]
- 12. <https://gogo.mn/r/234512> [10.01.2021]
- 13. <https://hyperleap.com/topic/Mandukhai> [10.01.2021]

Paldies par uzmanību!